

ЗОРИЦА В. НИКИТОВИЋ¹
Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет²

ПРВОУЧИТЕЉИ, ПРОСВЕТИТЕЉИ И ПРЕВОДИОЦИ СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ – СВЕТИ КИРИЛО И МЕТОДИЈЕ И СВЕТИ САВА

Радам се потенцира значај утемељивача словенске писане ријечи као хришћанских мисионара који су словенске народе увели у свјетлост познања „живе и истините речи Божије“ – *Светог писма*. Преводилачка мисија започета Светом Браћом, базирана на преводу богослужбене литературе, за источно словенство завршена је стваралачким подвигом Светог Саве и српскословенским преводом *Номоканона*, зборника одредаба грађанског и црквеног права, будући да је кроз читав средњи вијек светосавско *Законоправило* било главни правни кодекс не само за Србе, већ за укупни ареал *Pax Slavia Orthodoxa*. Са жаљењем и невјерицом констатујемо да све до наших дана србистика не располаже комплетним преводом светосавског *Законоправила* на српски језик, као ни фототипским издањима сачуваних српскословенских преписа. У процесу сачувања и духовног обновљења народа ваља нам преиспитати свој однос према преобогатој српској средњовјековној језичкој прошлости која је својим шестовјековним трајањем Србима омогућила неупитан национални и језички идентитет.

Кључне ријечи: Свети Кирило и Методије, Свети Сава, словенски језик, српскословенски језик, *Законоправило*.

1. Уласком у трећи миленијум настојимо се преиспитати да ли смо одужили дуг другом миленијуму, да ли су науком измјерени вијекови свеобухватно измјерени и истинито вредновани? Нарочито се ово питање намеће када је ријеч о словенском средњовјековном споменичком наслеђу, књижевним дјелима написаним освештаним, сакралним језиком који је за свесловенске народе означио вододјелницу култура – паганске која је покривала скоро читав први миленијум, и хришћанске којом је обиљежен други миленијум.³

Циљ овога рада је да – у грубим обрисима – покуша указати на непотпуна вредновања дјела словенских, истовремено и српских, првоучитеља који, истргнути из контекста суштинског смисла византијске традиције и њеног богословског назначења, у филологији понекад изгледају штуро и непотпуно, те да укаже на потребу свеобухватног приступа у проучавању утемељитеља словенске и српске писане ријечи, Светих Кирила (Ћирила) и Методија и Светог Саве. Фрагментарно представљање значаја мисије Свете Браће у србистици за посљедицу има потискивање и потирање суштине њиховог хришћанског подвига чиме ђаци/студенти, који, не сагледавши ширину духовног хоризонта коју је Византија тога времена пружала, остају ускраћени за сагледавање једне уистину вриједне и богате, христовосне, перспективе људске егзистенције. Заступљено минималним бројем часова, дјело ових мисионара у настави се најчешће своди на

---

¹ zorica.nikitovic@unibl.rs

² Рад је настао у оквиру пројекта *Српски језик у споменицима средњовјековне Босне и Хума* који суфинансира Министарство науке и технологије Републике Српске.

³ У разлоге посвјетовњачења апостолског подвига родоначелника словенске културе у националним филологијама XX стољећа овом приликом нећемо улазити, тим прије што су ти разлози нашој научној јавности добро познати.

клишеиране формулације којима се истичу биографски подаци проткани хронологијом историјских догађаја који су обиљежили епоху, на таксативни списак дјела и њиховог значаја у културно-историјским оквирима. Другим дијелом рада показује се да смо олаким одрицањем од властитог културног наслеђа, олаким лишавањем правих вриједности чији кључеви леже у средњем вијеку, изгубили искуство читања сакралне тематике као и спремност за суочавање са кобним посљедицама наших крупних историјских неспоразума са властитом прошлошћу (в. Богдановић 1980: 15–16).

Светитељи који су се својим прегалаштвом узидали у темеље културе српског народа у србистици се традиционално мјере филолошким критеријума (у најужем смислу ријечи) и сагледавају у оквирима књижевноисторијских чињеница. Такав научни приступ, неопходан и веома значајан, кроз појединачне радове и језичке феномене има своје лингвистичко методолошко упориште, али у цјелини резултата узевши, пренебрегавава ширину значаја родоначелника „који су својим земаљским мисионарским подвигом задужили оба свијета – и земаљски и небески“⁴ (Еп. Атанасије 1998: 258). Због тога је важно истакнути чињеницу да прегалаштво *светитеља* не може освијетлити само језик историјских чињеница, јер то није лексика којом се може изразити значај дјела које је божански велико, трајно и непролазно. И живот Светих Кирила и Методија и живот Светог Саве протекао је у подвигу свецијеле преданости Богу. Како истиче епископ Атанасије (Јевтић), словенску културу нису задужили дјелом које је проистекло из њихове учености и образованости⁵ која није била пресудна за настанак дјела таквих размјера, већ њихове духовности и богоопштења, па би у том смислу филолошке приступе у проучавању њиховог дјела, ваљало модификовати, и, у циљу потпуне слике, оснажити богословском димензијом, која заправо и представља органско ткиво сакралног књижевног жанра. За ове светитеље живот и култура без Христа били су несхватљиви, јер зашто су предали писмо Словенима, трајно задуживши словенски свијет, ако не зато да би Словени „могли читати Јеванђеље, светоотачке и богослужбене текстове и просветити се изнутра светлошћу Христовом; да би се облагодатили, облагородили душевно, опитомили и осветили“ (Архим. Георгије 2006: 13). „Ако би нам се“, ријечи су једног од тројице великих богослова, Светог Симеона Новог Богослова, „само кроз учење и читање (тј. кроз ученост и начитаност) давало знање истините мудрости и познање Бога (тј. богопознање, теологија), чему би онда служила вера, и божанско крштење, и причешће светим тајнама. Нека се нико не вара празним и измудреним речима да неко уопште може схватити божанске тајне наше вере без Духа Светога, који мистагошки уводи и просвећује, нити пак ико може постати сасуд благодатних дарова Светога Духа без кротости и смиреноумља“ (Еп. Атанасије 2001: 245).

Ове великане и родоначелнике словенске културе, у коначници светитеље и просвјетитеље, треба одвојити од других знаменитих научника и првака историје

---

⁴ „У овим најстаријим текстовима истиче се васељенски значај њихове мисионарске делатности, и Света Браћа се сматрају ширитељима и остваритељима Божанске икономије, то јест, Божијег Домостроја спасења рода људског, јер су и они после Светих Апостола Петра, Павла и осталих, толико много учинили за христијанизацију ‘многоплеменог народа Словенског’ који дотле још није добро знао за Христа“ (Еп. Атанасије 1998: 250–251).

⁵ Када ћацима објашњавамо да је Константин био *философ*, наше предавање није потпуно, јер он није био само философ у данашњем значењу ријечи, него је постао „истински богонадахнути мудрац, ‘философ Духа Светога’, по речима Св. Макарија Египатског, какви су били Свети Апостоли и велики Оци Цркве“ (Еп. Атанасије 1998: 252).

појединачних нација, зато што су они и својом личношћу, и подвигом и свецијелим животом својим, не само изашли из једне другачије назовимо је парадигме, хришћанске и православне, већ су својим животним путем у потпуности творили и освједочили живот који је по Богу и у Богу (в. Гуревич 1984; Верещагин 1997; Вендина 2002.). Све дубље секуларизацијом потирући непролазне духовне вриједности, за којима се стољећима руководио и српски народ, као да смо све теже у стању сагледати стварну величину и дубину дјела ових Божијих угодника. У савременој културологији и контекстуализацији појмова *просвјетљење* и *просвјетитељ*, па чак и у вези са Светим Кирилом и Методијем и Светим Савом, све више се читава семантика XVIII и XIX стољећа, и просвјетитељства као стилске формације која почива на потпуно супротним постулатима у односу на византијску епоху из које је проистекао мисионарски и просвјетитељски рад Свете Браће и Светог Саве (в. Никитовић 2013). Зар треба напомињати да је вредновање и мјерење средњовјековља мјерилима XIX и XX стољећа груба материјална грешка, будући да се тиме кривотвори и извитоперује српска средњовјековна прошлост која на тај начин остаје само номинално везана за сакралне жанрове и сакралност као семантичку категорију (в. Никитовић 2012; 2014.), једнако грешка као и покушаји савремених „нација“ да на рачун српског културног наслеђа успоставе властити непостојећи континуитет.

Због тога неће бити сувишно да се из пера доктора богословских наука, који су у минулом стољећу светосавски пут потврдили властитим аскетским подвигом, сами досегнувши трон светости и просвјетљења, Светог Николаја Српског и Преподобног Јустина Ћелијског, у најкраћем упутимо у тајну светости. „Крунисани кнез цркве и некрунисани кнез државе“ Сава је био слуга српском народу, највјернији, најнеуморнији и највољнији слуга каквог је наш народ имао за минулих седам вијекова. Мршав од поста, неиспаван од бдења и молитава, никад сит, никад одморан, окрвављених табана од оштрог камења светогорског, слуга свим слугама, роб мањих од себе, покоран свима, мученик над мученицима – то је пут који је довео до нечувене и невиђене славе смјернога кнеза Растка Немањића, господина и господског сина (Св. Николај 2001: 557). „Осветљен Љубављу Христовом Свети Сава је бежао од власти и началства над људима, и несравњено више волео служити него заповедати. Он се рвао и мучио да му дух задобије власт и началство над телом, а Христос над духом.⁶ И успео је. У томе је Савина дивота пред Господом. Зато му је после од Господа дата власт и началство над људима“ (Св. Николај 2001: 562).

---

⁶ Одавно је запажено да наша историја углавном даје „мртву шему“ личности Светог Саве али не и „објашњење тајне његове свете личности.“ Код историчара, како запажа Свети Јустин Ћелијски, „нема ни трага од објашњења које су стваралачке силе преобразиле кнежевића Растка у светитеља Саву и начиниле га бесмртним владарем српског народа. Они величају Светога Саву и као просветитеља и као архијереја и као државника и као родољуба и као књижевника и као богослова, али системски прикривају или одричу или превиђају оне стваралачке духовне силе које су Светога Саву начиниле и великим просветитељем и великим архијерејем и великим државником и великим родољубом и великим књижевником и великим богословом [...] „У самој ствари код њих и нема Светог Саве, јер се њима хоће Растко и Сава, само без Христа. А Свети Сава без Господа Христа, то је најувредљивија бесмислица српске историјске науке. Та у чему је главна свесила и свемоћ Светога Саве? Једино и само у чудесном и чудотворном Господу Исусу Христу, вечно живом и животворном Богочовеку. Без Христа Растко би заувек остао Растко, и никад не би постао и остао Свети Сава, света и бесмртна савест српскога народа“ (Архим. Јустин 1991: 335).

*Законоправила Светог Саве из XIV вијека*¹⁰ који је објављивање дочекао ево тек у другој деценији трећег миленијума, приређивачи: проф. др Станка Стјепановић и јеромонах Серафим (Глигић) почињу реченицом: „Словенска браћа Кирило и Методије су највећи дио свога живота посветили просвећењу словенских народа, али је њихово животно дјело успио да заврши Свети Сава“ (О Законоправилу 2013: XIX). И заиста, Свети Сава је за словенске народе, а не само за Србе, завршио преводачку мисију словенских Првоучитеља тиме што је саставио *Законоправило* или *Крмчију*, зборник грчко-римских закона којим ће источно словенство крманити кроз читав средњи вијек. По ријечима једног од признатих ауторитета у области канонског права С. Троицког: „Почев од 1219. године па све до XIX столећа а делом и у XX столећу, ова је књига служила као главни правни извор, као *corpus iuris utriusque* за сво источно словенство, за све православне и словенске цркве, а делом и за државе са православним словенским становништвом – за Србију, за Бугарску и за Русију, те делимично и за Румунску цркву“¹¹ (Троицки 1952: 1).

Према преводу М. Петровића, свој велики преводачки и приређивачки подвиг Свети Сава је завршио сљедећим ријечима: “Појавише се на светлост словенског језика богонадахнуте књиге ове, зване Номоканон, јер пре тога беху помрачене облаком мудрости јелинског језика. Али сада заблисташе, заправо протумачене бише. И благодаћу Божијом јасно сијају, таму незнања одгонећи и све светлошћу разума просвећујући и од греха избављајући. И сваки учитељ, хоћу да кажем епископ или презвитер, или неко други с учитељским чином, ако не сазна добро ове књиге, ни сам неће знати ко је. Али проникне ли у дубину богонадахнутих ових књига, као у огледалу видеће и сам себе какав је и какав треба да буде, а и друге ће упутити и научити. Изађе, дакле, на светлост нашег језика овај Божански спис“ (Петровић 2004: XXXV–XXXVI).

У наставном презентовању књижевних дјела Светог Саве подсећање на превод овог знаменитог зборника који је настао – не преводом једне књиге са старог грчког изворника – већ на десетине и стотину књига, обично дође на крају,¹² као једна узредна чињеница, из наше перспективе за Светитеља скоро обавезујућа, кад је већ остварио самосталност Српске цркве, њен нови правни статус био је обавезан пропатити одређеним правним актима, из грчких извора преузети их на словенски језик. И ту се опет оглушујемо о српско средњовјековље и средњовјековље уопште. У времену у коме је Свети Сава саставио/приредио/превео овај капитални зборник, како нас, заборавне,

---

¹⁰ Велику захвалност изражавамо протојереју-стратофору Вањи Јовановићу и јереју Велимиру Дивљановићу, паросима Старе цркве на Баш-чаршији у Сарајеву који у тешким временима чувају ову средњовјековну српску светињу, на гостољубљу и помоћи који су нам у неколико наврата у току 2015. године указали приликом нашег боравка и истраживачког рада у Музеју Старе цркве у којој се чува овај рукопис и други вриједни списи, а на основу којег је приређивачким трудом проф. др Станке Стјепановић (Правни факултет Пале) и јеромонаха Серафима (Глигића) (манастир Светог Николаја код Добруна) приређено фототипско издање сарајевског преписа *Законоправила* у издаваштву „Дабра“, издавачке куће Митрополије дабробосанске.

¹¹ Бугарска црква је 1226. године преузела *Законоправило* Светог Саве и управљала се њиме, а 1262. године бугарски кнез Светислав послао је *Законоправило* руском митрополиту Кирилу Другом да се по њему управља. Том приликом, нагласио је да се по тој књизи треба управљати свако царство. На руском сабору у Владимиру 1274. године, *Законоправило* Светог Саве било је одобрено и од тада је оно у Русији постало и црквени и грађански законик (О Законоправилу 2013: XIX–XX).

¹² У *Речнику средњовековних појмова* објашњење појмова: *законоправило*, *номоканон* или *крмчија* не налазимо (Трифунувић 1990.).

приређивачи подсећају,¹³ било је теже и скупље написати један овако велики кодекс и преписати га за десет новооснованих српских епархија него ли изградити цркву! Нарочито је важно нагласити да је Свети Сава, преплићући норме из византијских зборника, уграђујући у њих установе старог српског обичајног права, сам урадио комплетно право за српску Цркву и државу – уставна начела, канонско право, породично право, кривично право, наслеђно право и грађанско право¹⁴ (О законоправилу 2013: XIX). „Правно уређење српске цркве је конституисано зборником нове, самосталне Савине компилације, Номоканон или Крмчијом; са овом кодификацијом византијског права Србија већ на почетку XIII века добија кодекс чврстог правног поретка и постаје правна држава, у коју је уграђено богато наслеђе грчко-римског права. Свети Сава је на тај начин више но било чим другим учинио Србију земљом европске и медитеранске цивилизације“ (Богдановић 2010: 197).

Колико је то уистину за оно доба било (и остало) велико дјело најбоље илуструје семантика назива *Кормчаја књига* који је настао у руској средини.¹⁵ Будући да је у богословљу Црква изједначена са *бродом* (рус. *корабль*) који плови ка спасењу, а бродом се управља кормилом, тако и Законоправило, канонски и грађанскоправно управља Црквом и државом. Други, такође симболичан семантички слој, јесте глагол *хранити* рус. *кормить*, па је „тај израз појачавао важност Законоправила, јер је значило да је оно храна за душу и управљање за тијело [...] Тако је Законоправило на путу од Жиче, преко Бугарске и Русије, вративши се након шест вијекова у Србију постало Светосавска Крмчија. Мада није било никаквог разлога да се Законоправило Светог Саве назива Светосавска Крмчија, такав назив остао је све до пред крај 20. вијека“ (О Законоправилу 2013: XX).

И након толико времена, и вијекова у којима је научницима „небо било празно“¹⁶, књижевни опус Светог Саве, мада процјењиван стручњацима различитих научних

---

¹³ Као да има неке „космичке правде“ што се превод овог капиталног споменика српскословенског језика на савремени српски језик из очекиваног научног, филолошког, покровитељства на које је чекало скоро два вијека, враћа под манастирско окриље. Јеромонах Серафим (Глигић) и јерођакон Гаврило (Ђурић) у манастиру Светог Николаја код Вишеграда завршавају комплетан превод *Сарајевског преписа* на савремени српски језик.

¹⁴ Према мишљењу С. Троицког Номоканон је вијековима био главни правни извор, као „*corpus juris utriusque*“, док су сви остали законски зборници имали статус субсидијарних и суплеторних закона поред основног и неизмјењивог божанског закона тј. закона Светих Отаца (1952: 1).

¹⁵ *Законоправило* почиње сљедећим ријечима: ~~киос Егап ЕЕГјсфОпЕОпрданој сезаЕгОпЕОп~~
~~зкопраило~~ (Сарајевски препис 2013: 1).

¹⁶ „Скерлићев суд о теорији књижевности утицао је врло много на погледе и рад његових савременика и каснијих истраживача, везивао их и обавезивао на покровитељски став према српском средњовековном књижевном наслеђу, које се само тако, условно, могло назвати књижевношћу. Са *кобним последицама* тога темељног неразумевања читаве једне епохе и *олаког лишавања правих вредности*, које су одредиле не само европски карактер цивилизације српског народа него и његову спону са наслеђем антике и хеленизма, судараћемо се потом деценијама, такорећи све до наших дана. У поједностављеном и површном шаблону црнобелих, у бити антиисторијских судова о култури зачети су сви *крупни неспоразуми са сопственом прошлошћу*. Изгубљен је кључ за историјско, научно разумевање те прошлости, кључ који се не мање него у егзактним подацима о друштвено-економској, правној структури и политичкој историји народа налазио у његовом духовном остваривању и симболичком језику књижевности. Ова су *олака одрицања од свога културног наслеђа* довела, најзад, и до извесног заостајања наше науке о старој српској књижевности за европском медијевалистиком, која је већ првих деценија овог века почела указивати на неопходност друкчијег односа према средњовековном наслеђу, нарочито када је реч о Византији и њеном духовном домену, у коме се налазе православни словенски народи“ (Богдановић 1980: 15–16). (Истицања наша)

профила (и идеолошких усмјерења)¹⁷ у србистици нажалост још увијек није сагледан у пуноћи стваралачког замаха¹⁸ његовог аутора, личности јединствене на словенским просторима. Мишљења слависта по питању ауторства Светог Саве и његовој улози у изради најважније књиге, књиге руковође за управљање Црквом и државом, током протекла два вијека не само да нису јединствена него чак иду и до попутоног порицања Савине улоге. Реторско је питање како су највећи признати ауторитети славистике, гледајући у исте ријечи, исте фонолошке и морфолошке облике, *Иловички препис* проглашавали различитим редакцијама? Док је В. Јагић одређене фонетске рефлексе тумачио бугаризмима, и тиме, одричући ауторство протографа Сави, порицао удио српске редакције у преводу и састављању најзначајнијег кодекса средњег вијека, дотле је А. Белић на истим (Јагићевим) примјерима, ишао за ставовима Срезњевског (1871–72: 189–203) и исте облике сматрао русизмима, такође, поричући Савин лични удио у превођењу и састављању *Законоправила*, тиме и равноправност а камоли супериорност српске редакције по питању Номоканона осталим словенским редакцијама, а коју је она, захваљујући ванредно даровитој и богоподобној личности Светог Саве, несумњиво у датом периоду имала у овом домену.¹⁹ „Uz sve te nedostatke u današnjim sredstvima mogu ja opet bar toliko reći, da je čitanje ilovičke krmčije učinilo ne me impresiju ne srpskoga već bugarskoga spomenika,“ каже В. Јагић (1874: 80), док А. Белић тврди: „Па ипак у једном је Јагић имао право: оригинал са којег је преписивана Крмчија св. Саве није био српски, али он није био ни бугарски; он је морао бити *руски*“²⁰ (1999: 382).

---

¹⁷ Најсажетији, за ову прилику, приказ проблема, „искушења,“ која до 50-их година прошлог вијека прате светосавско *Законоправило* у најкраћем се да сагледати из приказа првог дијела расправе једног од најбољих познавалаца преписа светосавског *Законоправила* С. Троицког, који је 1953. написао В. Мошин. „Tu je mnogo pažnje posvećeno kritici različitih pogrešnih mišljenja, koja su, zbog nedovoljnog poznavanja spomenika iznosili i najveći autoriteti. Napose se utvrđuje neosnovanost Jagićeve sumnje u Savino autorstvo Krmčije i tendencioznost bugarskih učenjaka, koji odbijaju srpsko podrijetlo Krmčije s tumačenjima. Istaknuto je, da se citiranja zakona sv. Otaca u Dušanovu zakoniku ne odnose na Vlastarevu sintagmu, već na Krmčiju. Pobija se Novakovićeve tvrdnja da je Dušanovo zakonodavstvo zamijenilo Krmčiju, te se dokazuje da je ona i kasnije vrijedila kao osnovni „božanski zakon“, na koji se pozivaju sudske rasprave i koji se kroz stoljeća prepisivao s najvećom pažnjom prema integritetu teksta nasuprot drugim zakonskim spomenicima, napr. nasuprot Dušanovom zakonodavstvu, koje je preživjelo niz redakcija“ (1953: 59). У другој половини XX в. највећи допринос проучавању и превођењу *Законоправила* дао је М. М. Петровић, в. 2004.

¹⁸ „Те наведене и многе друге разлике у *Законоправилу* наспрам изворних грчких текстова, преузетих из богатих номоканонских византијских збирки, говоре о својеврсном стваралачком послу светог Саве при изради највеће српске књиге – *Законоправила*, помоћу којег је вековима уређиван црквеноканонски, грађанскоправни и црквенодржавни живот Срба“ (Петровић 2000: 61).

¹⁹ Напомињемо да је *Законоправило* обимом заиста велика књига и да су закључци које без имало или са врло мало резерве износе еминентни лингвисти базирани на спорадичном одабиру примјера из тада необјављеног рукописа *Иловичког преписа* у Јагићевом раду, док су и каснији закључци формирану посредно, у ослонцу на исте примјере (Белић 1999: 380–388). Потреба за лингвистичко-типолошким проучавањима светосавског *Законоправила*, које има једанаест сачуваних преписа, још није стигла на дневни ред истраживачких задатака и циљева српске филологије, а с обзиром на динамику израде српског филолошког програма, те његове реализације у лингвистичким истраживањима, вјероватно премашује снаге наше научне заједнице.

²⁰ Језик светосавског *Законоправила* није никада описиван системски и на свим језичким нивоима, што научницима није сметало, да са стилски наглашеним присуством великог научног самопоуздања, а на основу релативно малог броја примјера, изводе коначне закључке. Након што је у датом поглављу изнио мишљење да је светосавска Крмчија руског поријекла, А. Белић ново поглавље почиње сљедећим ријечима: „Када је несумњиво да је Крмчија св. Саве руски споменик, који су Савини људи за употребу у нашим црквама (управо, епископијама), преписавши је нашом редакцијом, размножавали, онда је јасно да се

Законоправило Светог Саве, до прије двије деценије уопште необјављен рукопис, и још увијек неподвргнут озбиљној и системској језичкој анализи, у најбољем случају третира се само као „превод“, превиђајући колико је знања, креативности, умне и духовне снаге, богонадахнућа, требало уложити у избор текстова, његово прилагођавање српском етносу, лексичком и синтаксичком обликовању структуре српскословенског дискурса, и то у времену када је српскословенски лексички појмовник био у повоју. *Законоправило* најбоље илуструје како се „са преводима древнохришћанских византијских богослужбених и богословских текстова крштавала и благодатно преображавала сама стихија српске мисли и речи и постајала словесна, логосна, тј. богословна, теолошка (Еп. Атанасије 2001: 248).

3. Шта ваља чинити нама, „дјечи времена које је обезвриједило своје најосновније културолошке симболе,“ и порицањем прошлости довело у питање властиту будућност? Најприје кренути у сретање истини и прегалачком раду,²¹ како би у процесу сопствене духовне обнове од декомпонованих духовних жаришта властитог националног наслеђа, „лик светитеља поново у себи реконструисали“ (Миличевић 2012: 14-15). Ваља нам се присјетити и ријечи умне Исидоре Секулић која почетком прошлог вијека упозорава да „сви ми живимо у кући која гори и сваки од нас мора грабити што више посла, па макар му и премашило снагу²² [...] Усредсређујмо се у свему радом највишег ранга. Имајмо живот и дух достојан језика којим говори народ наш, а којим још не говори књига наша“ (Секулић 2001: 24). И читањем бјежати од заборава (в. Поповић 2013.), златним кључем читања отворати сакралне руднике превиђених поетских бисера светосавља, у наше дане обједињених у лијепој антологији „*Приону душа моја: молитве светог Саве, молитве светоме Сави 1207–1969*“ (Пејчић: 2014). Колико год се научне парадигме и методологије кроз вијекове мијењале, толико личност човјекова суштином својом остаје иста, док жеђује за вјековјечним изворима живе и благодатне ријечи Божије и њене свеосвећујуће силе садржане у молитви и путоказаној у *Законоправилу*.

помињање словенски преведених тих књига у запису тиче те рускословенске редакције њихове, а помињање српски („на наш језик“) преписаних – да се односи на српску редакцију њихову, извршену, вероватно, у поруцибини св. Саве“ (1999: 384).

²¹ Трећом фазом пројекта *Српски језик у споменицима средњовјековне Босне и Хума* предвиђен је научни скуп из дијахроније српског језика чије је одржавање планирано на Филолошком факултету у Бањој Луци 2017. године. С обзиром на велики културни и национални значај овог споменика, на бројне контрадикторности које су у литератури присутне у вези с њим, као и на чињеницу да су рукописи *Иловичког преписа Законоправила Светог Саве из 1262. године* и *Сарајевског преписа Законоправила Светог Саве из XIV вијека* постали доступни научној јавности, можда би било корисно, том приликом, научну пажњу дијахроничара усмјерити ка овом великом и национално веома значајном кодексу, чија би ортографија и језик на тај начин у значајној мјери били освијетљени из различитих методолошких перспектива.

²² „Замора и колебања, наравно мора бити, путевима и правцима морамо грешити и морамо се преметати као зрна на решету, – али се тога не треба плашити. Сабран мора човек бити, испитати мора оно место на коме је клизнуо и пао“ (Секулић 2001: 25).

ЛИТЕРАТУРА

Архим. Георгије 2006: Архим. Георгије, Порука Светих Кирила и Методија православним народима, *Православно дело*, саборник за православно словесност, III/11, Манастир Бањска, 7–18.

Архим. Јустин 1991: Архим. др Ј. Поповић, *Житије светих за месец јануар*, Друго фототипско издање по издању из 1972. Ваљево: Манастир Свете Ђелије код Ваљева.

Белић 1999: А. Белић, *Учешће св. Саве и његове школе у стварању нове редакције српских ћирилских споменика*, (Изабрана дела Александра Белића, Историја српског језика, студије, расправе, критике, седми том.). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 357–396.

Богдановић 1980: Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Коло LXXIII, књига 487, Београд: Српска књижевна задруга.

Богдановић 2010: Д. Богдановић, Свети Сава, у: *Свети Сава*, приредио Т. Јовановић. Десет векова српске књижевности, књ. 1, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 195–221.

Вендина 2002: Т. И. Вендина. *Средневековий човек в зеркале старославянског језика*. Москва: Индрик.

Верещагин 1997: Е. М. Верещагин. *История возникновения древнего обеславянског литературног језика*. Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников. Москва: Мартис.

Гуревич 1984: А. Гуревич, *Категорије средњовековне културе*, Нови Сад: Матица Српска.

Еп. Атанасије 2001: Еп. Атанасије (Јевтић), *Духовност православља*. Библиотека Пут, књ. 8, Београд.

Еп. Атанасије 1998: Еп. Атанасије (Јевтић), Свети Равноапостоли Кирило и Матодије, у: *Живо предање у Цркви – Руковети са Њиве Господње* – Савремена православна теологија. У спомен 2000-годишњице хришћанства и 800-годишњице Манастира Хиландара. Братство Светог Симеона Мироточивог – Видослов Тврдошки. 249–294.

Иловички препис Номоканона или Законоправила светог Саве 1262–2012, Спомен свеска, Приредио Ђорђе Трифуновић, Никшић: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори Одјелење за српски језик и књижевност, Књига 3, 2013.

Јагић 1874: Opisi i izvodi iz nekoliko južno-slovenskih rukopisa, Priobćio pravi član prof. dr V. Jagić, VIII, Krmčaja ilovička godine 1262, *Starine Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu*, 1874b, 60–112.

Миличевић 2012: Д. Миличевић. Свети Сава у огледалу српском, у: *У огледалу српском /казивања и огледи о српској традицији/*. Београд: Београдска књига.

Мошин 1953: V. Mošin, Dr Sergije Troicki, Kako treba izdati Svetosavsku krmčiju (Nomokanon sa tumačenjima). Srpska akademija nauka, Spomenik CII, Odeljenje drustvenih nauka, Nova serija 4, Beograd 1952, 144 str. I 10 tablica sa 20 reprodukcija, *Slovo*, časopis Staroslavenskog instituta, No 2, rujan 1953, 57–67.

Никитовић 2012: З. Никитовић, Сакралност као семантичка категорија. Зборник са научног скупа *Наука и идентитет*, Филозофски факултет, Пале, 245–259.

Никитовић 2013: З. Никитовић, Светост српске просвете, *Прилози настави српског језика и књижевности I*, Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске, Бања Лука, 39–51.

Никитовић 2014: З. Никитовић, *Сложенице у оригиналним српскословенским дјелима сакралног карактера*, Бања Лука: Филолошки факултет.

Пејчић 2014: Ј. Пејчић, „Приону душа моја“: *молитве светог Саве, молитве светоме Сави 1207–1969*, Едиција Око, Књига 8, Београд.

Петровић 2000: М. М. Петровић, Златоустово тумачење Оченаша у Законоправилу Светог Саве. *Даница*, српски народни илустровани календар за годину 2001. Београд: Вукова задужбина, 60–65.

Петровић 2004: М.М.Петровић, *Законоправило Светог Саве на српскословенском и српском језику* 1, Епархија жичка - манастир Жича и Миодраг М. Петровић.

Поповић 2013: Р. Поповић, Читање заборав, *Прилози настави српског језика и књижевности I*, Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске, Бања Лука, 51–65.

Преп. Јустин 2001: Преп. Јустин Ћелијски, *Светосавље као философија живота*, Књига 4, Сабрана дела Светог Јустина Новог у 30 књига, Београд: Наследници оца Јустина и манастир Ћелије код Ваљева.

О Законоправилу 2013: О Законоправилу Светог Саве, Поговор фототипског издања *Сарајевског преписа Законоправила из XIV вијека, XIX–XXIII*.

Сарајевски препис Законоправила Светог Саве из XIV вијека, фототипија, Приређивачи: проф. др Станка Стјепановић и јеромонах Серафим (Глигић). „ДАБАР“ Издавачка кућа Митрополије дабробосанске, 2013.

Св. Николај 2001а: Свети Николај Српски, О Светом Сави. *Сабрана дела*. Књига II. Аустрија: Православна црквена општина Линц.

Секулић 2001: И. Секулић, Ми и стварност (1911) и Усредсређујемо се (1940), у: *Записи о мом народу*, Сабрана дела Исидоре Секулић, Књига пета, Stylos. 23–27; 79–83.

SJS 1958–1997: *Slovník jazyka staroslovenského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*. Akademie ved české republiky, Praha: Slovansky ustav.

Соловјев В. Александар, Светосавски номоканон и његови преписи, *Братство XXVI*, 1932, 21–43.

Срезневски 1871–72: И. И. Срезневски, Крмчаја књига српскога писма, XIII–XIV вијека, *Starine Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu*, 3–4, 189–203.

Трифунровић 1990: Ђ. Трифунровић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, друго допуњено издање, Београд: Нолит.

Троицки 1952: С. Троицки, *Како треба издати Светосавску Крмчију (Номоканон са тумачењима)*, Српска академија наука, споменик СII, Одељење друштвених наука, Нова серија 4, Београд.

Троицки 1970: С. Троицки. Главе светосавског Номоканона у Хиландарским зборницима. *Историјски часопис, орган Историјског института*, 1966–1967, Књ. XVI–XVII, Београд 1–14.

Zorica Nikitović

The First Slavic and Serbian Teachers, Educators and Translators - Ss. Cyril and Methodius and St. Sava

The paper reinvestigates whether we have repaid our debt to the second millennium by our ingress into the third millennium and whether the scientific measurement of ages has been comprehensively and truly valued. Commenced by the Holy Brothers, the translation mission,

based on the translation of the liturgic literature and followed by the christianisation of the Slavs into the Eastern Slavicism, was finished by the creative accomplishment of St. Sava and the Serbian Slavic translation of *Nomocanon*, considering the fact that the St. Sava's *Zakonopravilo* has been the main legal source (*corpus iuris utriusque*) for all the orthodox and Slavic churches, and, partially, for the countries with orthodox Slavic inhabitants - Serbia, Bulgaria and Russia, and, in part, for the Romanian church all through the Middle Ages. It is with regret and disbelief that we should establish the fact that the Serbian studies, two centuries after the standardisation of the Serbian language, have not got the copied editions of the preserved Serbian Slavic transcripts. In the process of preservation and spiritual revival of the nation, it is our duty to reexamine our relationship towards this extremely rich Serbian medieval linguistic past, which enabled the Serbs with their indisputable national and linguistic identity by existing for six centuries.

Key words: Ss. Cyril and Methodius, st. Sava, Slavic language, Serbian Slavic language, *Zakonopravilo*.